DEMETER VOLKÁN JÚLIA*

EGY ELKÖTELEZETT TUDÓS TANÍTÓ – SZATMÁRNÉMETI MIHÁLY (1638–1689) „ÍRÓI PROGRAMJA”

Kulcsszavak: *korai újkor, református vallásos irodalom, prédikátori szerepértelmezés*

Szatmárnémeti Mihály az irodalmi kanonizáció folyamán ugyan perifériára került szerző, mégis a kortárs irodalomban viszonylag sok alkalommal kerül neve említésre, akár a teológiai, akár az (irodalom)történeti szakmunkákat tekintjük. Kortársai, majd a 18–20. századi ismeretelők jobbra úgy mutatták be őt, mint termékeny, tudós egyházi író.

Írásos hagyatékának szövegközeli vizsgálata arra utasított, hogy azokra a szerzőre és írásos hagyatékára¹ vonatkozó kérdésekre keressük a választ, amelyekből az derül ki, hogy kinek vallotta magát, milyen feladatot vállalt fel, mit tett ennek érdekében, hogyan valósította meg tervét.

Ahogy az életútjáról fennmaradt adatokból² is kiderült, Szatmárnémeti a korabeli elvárásoknak megfelelő módon igyekezett alapos műveltségre szert tenni, mielőtt írásait nagyobb olvasóközönség elé bocsátotta. Később is, mikor már nem elsőkötetes szerző volt, folyamatosan vigyázott arra, hogy írásai kifogástalanok legyenek, ami az egyszerűség, átláthatóság, pontosság elvárását illeti. Ez az elvárás illeszkedik szerzői programjához: a tiszta keresztény tanításért vívott harchoz és a kinyilatkoztatott dogma kitartó védelméhez. Az említett szerzői cél kapcsolja össze a különböző időszakokban, más-más műfajban (vitairat, grammatika, traktátus, katekizmus, prédikáció, imádság) készített írásait. Ez a szerzői program az, amely felvállalt szerepét is meghatározta: a lelkipásztor mint művelt, nemzetének, az igaz hitnek elkötelezett tanítója (terjesztője, védelmezője) jelenik meg.

A prédikátori szerep tanítókénti értelmezése a 17. század második felében nem számított kivételesnek a magyar protestáns lelkipásztorok körében.³

Ahhoz, hogy a felvállalt tanítói szerepet minél árnyaltabban bemutathassuk, annak háromféle reprezentációs módját különböztetjük meg:

* DEMETER VOLKÁN JÚLIA, doktorandusz, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár. E-mail: volkanjulia@yahoo.com.

- 1 Pontosabban a következő kötetekről van szó: *Igazság próbakövének nyert peri*. Sárospatak, 1669; *Az örökkévaló egy isteni állapotban lévő három személyeknek mutató tüköre*. Kvár, 1673; *Dominica catechetica*. 1677; *A négy evangélisták szerint való dominica*. Kvár, 1675; *Szent Dávid psalteriuma*. Kvár, 1679; *Lőcse, 1685; Mennyei tárház kulcsa*. Lőcse, 1679; Kvár, 1681; Debrecen, 1685; *Halotti centúria*. Kvár, 1683; *Dominicalis prédikációk toldalékja*, Kvár, 1686.
- 2 PL. BOD Péter: *Magyar Athenas*. 1766. 190–192; *Magyar irodalmi lexikon*. Szerk. BENEDEK Marcell. Akadémiai, Bp., 1965. 155; *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Szerk. ZOVÁNYI Jenő. Bp., 1977. 2719.
- 3 VÖ. CSORBA Dávid: *A 17. századi prédikáció homiletikai irányváltásai*. Könyv és Könyvtár XXX (2008). 115–134.

1. a szerző címlapi önmegjelölése: „Némethi Mihály Azon igaz Apostoli Hiten épült Római Eklézsiának egyik alázatos tanítója által”, *Igazság próbakövének nyert peri*, 1669, „Sz. Némethi Mihály, Ezelőtt gönci, mostan az kolozsvári orth. ekl. egyik tanítója; de a Jézus Krisztus üldöztetésének társa”, *Mutató tükör*, 1673, „Szath. Némethi Mihály üldöztetése előtt Gönczi, most az Kolozsvári Orth. Eclléziának egyik méltatlan Tanítója, Krisztus üldöztetésének társa”, *A négy evangélisták szerint való Dominica*, 1675, „Némethi Mihály, a kolozsvári reformáta ekléziának tanítója” *Mennyei Tárház Kulcsa*, 1685⁴,

2. a kötetekhez írt előszókban tett vallomások, továbbá

3. az írói magatartás megnyilvánulási formái: tudatos szerkesztés, reális-aktuális olvasói igényeknek megfelelés, világos, visszafogott nyelvhasználat – még a vitairatokban sem káromkodik,⁵ bibliai és egyháztörténeti források használata, saját és a vele szembenálló egyházi közösség hitvallásos, dogmatikai, vitakozó irodalmának ismerete,⁶ a tanítás kommunikációs eljárásainak használata – dialóguselv, azaz a kérdve kifejtés módszerének alkalmazása, az olvasók közvetlen megszólítása, pontos életvezetési tanácsok, utasítások adása, az olvasói szólam jelenléte –, prófétai hangnem, magánéleti eseményekre, az írás keletkezési körülményeire történő utalások.

A lelki tanítás Szatmárnémeti-féle megvalósítása a „hit minden ágazatára” kiterjedő, minél több lelki igényt kielégítő hiteles magatartás, amelynek szerves része az igaz hiten alapuló „ortodoxa eklézsia” hitelességének védelme.

Az előszókban közvetlenül megnyilvánuló tanítói magatartásról a korábbiakban részletesen szoltunk,⁷ ezért a következőkben csak a szerzői magatartás módozatait sorra véve fogjuk alátámasztani Szatmárnémeti szerzői programjára és tanítói szerepvállalására vonatkozó megállapításainkat.

Tudatos szerkesztés jellemzi az általam tanulmányozott köteteit mind a teljes kötetsszerkezet, mind az egyes részek tekintetében.

Köteteinek kiadását alapos előmunkálatok jellemzik a kézirat megírásától a hallgatóság (a fautorok) igényének figyelembevételén keresztül a nyomdai előkészítő munkáig. Ő maga is

4 A megnevezett kötetek közül a *Szent Dávid psalteriuma* és a *Dominicalis prédikációk toldalékja* című kötetek címlapján elmarad a tanítókénti önmegjelölés. A címlapi idézetekbeli vastagbetűs kiemelések tőlem, D. V. J.

5 „Én pedig mint az Apostoli Hiten épült római eklézsiának tagja (*Rom 12, 14, 17*) nem szitkozódok; hanem Sz. Péternél (*1 Pet. 3, 15*) az léleknek alázatosságával felelek.” SZATMÁRNÉMETI: *Igazság próbakövének nyert peri*. H. n., 1669. RMK I 1095, *Ajánlólevél*, A4 v.

6 Reprezentatív példák erre *Az Ótestamentum mellé vettett könyvek, melyek Apokrifusoknak neveztetnek* (Amsterdam, 1645) című apokrif Bibliájába tett saját kezű bejegyzései, ill. az a mód, ahogyan *Az igazság próbakövének nyert periben* érvel vitapartnerével szemben.

7 Vö. DEMETER VOLKÁN JÚLIA: *A fordítás műveletének formái és szerepe egy prédikációs kötet előljáró bevezetésében = A fordítás kultúrája – szövegek és gyakorlatok. II. A BBTE BTK Magyar Irodalomtudományi Tanszékének bázikonferenciája, Kolozsvár, 2010. január 8–9.* Szerk. GÁBOR Csilla–KORONDI Ágnes. Verbum–Láthatatlan Kollégium, Kvár, 2010; *Üő: Közösség– és énreprezentáció mint kegyességi tett Szatmárnémeti Mihály Dominica... kötetiben = Certamen II. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában.* Szerk. EGYED Emese–BOGDÁNDI Zsolt–WEISZ Attila. EME, Kvár, 2015. 118–127.

vallomást tesz mindezekről: több írásának⁸ előszavában felsorolja, mely kéziratok álltak abban a pillanatban készen, és hogy ezekből mi okból lett kiadott könyv. A nyomdai előmunkálatok fontosságát illetően arról tudósít, hogy beteg állapota és felesége elvesztése miatt nem tudta azokat elvégezni: „K. O. *ha mi hiba s fogyatkozás esett a nyomtatás közben, ne tulajdoníts vigyázatlanságomnak s restségemnek; hanem a rajtam lévő kettős keserűségemnek: mert alig kezdbeték e munkának nyomtatásához, menten az én Istenem keserűséggel illete, elvévén szerelmes Feleségemet, a (sok ezereket Városunkban megölő) pestis által, 2. Septemb. anni praeteriti; ugyan akkor, 29. Aug. magamat is Isten, mérges dögnek nyilával meglővén, (noha igen meg-kesergete s ostromozza az Úr, de meg nem öle) melynek mérgét ma-is sántikálva keservesen viselem; úgy cselekedjék az Úr mint Ő Felségének tetszik. Illy siralmas állapotomban, ennek revisioja, jó reménységű öcsémre, Némethi Samuelre kellett nagy részben bíznom; de Istené a dicsőség! Tudom, hogy kevés fogyatkozással ment világ eleiben*”⁹.

A paratextusokból erről a szerkesztői tudatosságról konkrétan (a címlapok,¹⁰ a *textusok lajstromai*, valamint az előszók, ajánlólevelek egyik visszatérő témája az, hogy miről, hogyan, miért, mely olvasóközönségnek írta az adott kötet szövegeit¹¹), magukból a főszövegekből pedig áttételesen szerzünk tudomást (például a prédikációk viszonylag állandó szerkezete, a köteteken belüli és a kötetek közti intertextuális utalások jelzik a tudatos szerkesztést).

Írásmagyarázó módszerét a természetes, értelmes rend, az egyszerűsége, átláthatóságra való törekvés, a szerkesztettség, a megcélzott közönséghez való illeszkedés jellemzi: „Én, minthogy csecsemő vagyok, azokra nézve, kik a Soltároknak írtak, csecsemőknek kedvéért is írtam világos és értelmes rendet követtem a Soltárok magyarázatjában”¹²; „ez pedig oly együgyűképpen íratott, hogy csak az gyenge leányzók is megérthetik”¹³.

Ezek a kritériumok viszonylag könnyen teljesíthetőek olyan szövegei esetében, amelyeket kimondottan az „együgyű” olvasók használatára szánt (*Mennyei tárház kulcsa, Szent Dávid psalteriuma*). A bonyolultabb gondolatmenetek – dogmák – kifejtésekor (*Igazság próbakövének nyert peri, Mutató tükör, Dominica... , Dominica toldalékja, Halotti centúriák*) azonban a pontokba szedés, a részekre bontás, a nyomtatási kép irányító szerepe kiemeltebb fontosságú.

Az egyéni, mindennapi kegyességgyakorlásra szánt kötetekben ritkábbak a bibliai helymegjelölések, különböző forrásokra való hivatkozások, latin nyelvű részlet nem is található, maguk a szövegrészek is rövidebb terjedelműek:

⁸ *Igazság próbakövének nyert peri*. H. n., 1669; *Ajánlólevél; A négy evangélisták szerint való dominica*. Kvár, 1675; *Ajánlólevél; Szent Dávid psalteriuma*. Lőcse, 1685; *A kegyes szívű olvasóhoz; Dominica toldalékja*. Kvár, 1686, *A kegyes olvasóhoz*, b sköv.

⁹ SZATMÁRNÉMETI: *Szent Dávid psalteriuma*. Kvár, 1679. 8v–9r.

¹⁰ Pl. „Sz. Dávid Psalteriuma, avagy a CL. soltároknak rövid elosztása, magyaráztatja s azokból származott 550. tudományok által való megvilágosítása” SZATMÁRNÉMETI: *Szent Dávid psalteriuma*. Lőcse, 1685, címlap.

¹¹ Az idézett bibliai részek (Igék, locusok), a tartalomjegyzék, valamint a kötetben esett hibák javító-jegyzéke is – paratextusként – a tudatos szerkesztés tanúságtévi.

¹² SZATMÁRNÉMETI: *Szent Dávid psalteriuma*. Lőcse, 1685. 2v.

¹³ Uő: *Az örökkévaló egy isteni állatban lévő három személyeknek mutató tüköre*. Kvár, 1673. Ajánlólevél.

„Reggeli prédikáció előtt való imádság

Örökkévaló szent Isten! Seregeknek Ura, kinek hajléki gyönyörűségesek s háznak tor-
náci szerelmetesek. Jobb, Uram, egy nap lenni a te házában, hogynem egyébűtt ezer nap. Jól
tudom, Uram, hogy boldogok azok, kik tisztelnék tégedet házában: kegyelmet és dicsőséget
nyernek, kik tégedet szüntelen dicsírnék az hívek seregében: megáldod azokat, kik gyönyör-
ködnek szent Igédnek hallgatásában és annak megtartásában. Én szegény bűnös szolgád
(szolgálód) bėjöttem szent házában, hogy az én ajakimmal dicsirjem Felségedet s hallgassam
szent Igédet: de jól tudom, Uram, hogy én igen gyarló ember, minden gonoszra hajlandó, az
jóra pedig igen alkalmatlan vagyok: annak okáért esedezem Felségednek, bocsásd meg min-
den bűnemet, kik szent Igédnek hallgatására alkalmatlanná tehetnének engemet. Szenteld
meg testemet, lelkemet, s foglalj el lakó templomul engemet. Világosíts meg, homályosodott
elmémet, hadd érthessem szent Igédnek azt a részét, melyre ez órában akarsz szolgád által
tanítani: nyisd meg, mint Lydiának szívemet, hadd essék bé életadó szent Igédnek magva
szívemben. Uram, munkálkodjál lelked által lelkemben, hogy ne csak hallója, hanem cseleke-
dője is lehessen szent Igédnek. Szenteld meg, Uram, a Te nevedben szóló szolgáltnak is elmé-
jét, hogy tisztán s igazán hirdethesse szent Igédet, Uram, adjad, hogy a Te beszéded legyen
Istennek hatalma az én idvességemre, mely által illesd meg szívemet, hogy életemet szent
parancsolatod szerint rendelhessem és szent Igédnek engedelmeskedhessem. Vond el ez órá-
ban szívemet minden híjában való elmélkedésektől, buja éktelen gondolatoktól és világi
szorgalmatosságoktól. Függesszed szívemet szent Igédnek figyelmetességgel való hallgatására
s tanulására. Uram tölts bé szívemet mennyei örömmel s bocsáss engemet házamhoz megiga-
zulván, és vezérelj engemet életemnek napjaiban szent Lelked által szent utaidban, hogy a te
Igédnek ösvényén juthassak Tehozzád az örök boldogságra. Ámen. *Mi Atyánk etc.*”¹⁴

Ezt az imádságot, melynek négyes felosztása¹⁵ a Medgyesi Pál *Doce nos orare quin et
predicare*¹⁶ című retorikai tankönyvéből ismert számunkra, teljes terjedelmében idéztük, hogy
fenti megállapításainkhoz illusztrációs anyagként használhassuk. Nem titkolt szándékunk
emellett az is, hogy az olvasóknak megmutassuk, mennyire közel áll korunk fohászaikhoz ez a
335 éves imádság.

A fohászba a Zsoltárok könyvéből származó bibliai részeket parafrázálva emel be Szat-
márnémeti („Jobb, Uram, egy nap lenni a te házában, hogynem egyébűtt ezer nap”, Zsolt. 84,
11.), de nem jelöli meg a locusokat, hiszen ezek az utalások megtörnők az áhítatot, és valószí-
nűleg érdektelen rövidítésekkel terhelték volna a „kegyes olvasót”. A parafrázálás gesztusáról
már a címlapon hírt ad a szerző,¹⁷ és ezáltal megfelel a reformáció azon törekvésének, hogy az
imádkozó emberek a Biblia szavaival fohászkoznak, zsoltárokat énekeljenek. Az imádko-

14 Uő: *Mennyei tárbáz kulcsa*. Kvár, 1681. A3 s köv.

15 A könyörgés részei: 1. Kezdődés 2. Vallástétel 3. Kérés 4. Bérekasztés, in MEDGYESI Pál: *Doce nos
orare quin et predicare...*, Bártfa, 1650. A sköv.

16 Uo.

17 SZATMÁRNÉMETI: *Mennyei tárbáz kulcsa, avagy oly idvesség együgyű elmékhez alkalmaztatott imád-
ságok, melyekkel minden szükségben levő együgyű emberek az Isten kegyelmes TÁRHAZÁBAN bemebe-
nek. Melyet szedett a Szentírás szavaiból, s most meg bővített imádságokkal s énekekkel és elmélkedésekkel.*
NEMETHI MIHÁLY, a Kolos. R. E. T. Kvár, 1681. Címlap.

záshoz szükséges hiteles mintát a Bibliából az Úr imádságában, azaz a *Miatyánk*ban, és a Zsoltárok könyvében, amelyet a Biblia imádságoskönyveként tartanak számon, jelölték meg.

Ha azonban prédikációs szövegbe emelne be bibliai idézetet, nyomban jelölné is az Ige származási helyét, mint ahogy ezt az alábbi példákban látni fogjuk. Az „együgyű” olvasóknak szánt kötetekkel szemben a szolgatársak számára, ill. vitapartnerek ellen írott szövegek – de leginkább a prédikációk – hosszú terjedelműek és sűrűn teleszóttak az odaillő ígerészekkel, bibliai és egyházatyáktól, zsinati határozatokból, történeti forrásokból származó idézetekkel, helyenként latin nyelvű szövegrészekkel, olyannyira, hogy lehetetlen lenne a leírtakat igehirdetésként változtatás nélkül elmondani.

A prédikációs szövegek esetében a különböző kötetekben hasonló felépítésű, de – a kötet céljától és a megcélzott közönségtől függően – különböző terjedelmű, nehézségű írásokkal találkozhatunk. Ezekben a prédikációs szövegekben belső¹⁸ és külső utalások találhatók.¹⁹ A Szatmárnémetire jellemző prédikáció sajátos váza – mint ahogy maga is beszámol róla²⁰ – a következő részekből áll:

1. A prédikáció címe
- (2. Magyarázó alcím)
3. Bibliai ígerész (elkezdett, nem teljes idézet, bibliai helymegjelöléssel)
4. Az idézett locus summája
5. Az Ige részei (általában kettő)
- 5.a. a részek alrészei
6. A részekből való tudomány,
6. a. annak oka vagy okai
6. (b. A tudományokból való) hasznok: oktató, feddő, intő (nem tér ki minden esetben mindegyik haszonra).²¹

Az olvasó figyelmét a kurzívan szedett (például a *mert* szócska, a mondottakat alátámasztó ígerészek, az alrészek summái, személynevek, idézett források stb.) vagy nagyítással kiemelt betűk, a számozott részek, alrészek, tudományok, okok, hasznok, a K betűvel jelölt kérdések, az F. és Fel. rövidítésekkel jelölt feleletek irányítják. Ezen megállapításunkat példákkal is illusztráljuk:

„Az III. részből TUDOMÁNY.

Csak az szegénységben születettett (s már megdicsőítettett) Jézus Krisztusban kell minden idvezülendőknek idvességeket keresni, v. II. oda igazítja az Angyal a Pásztorokat, és Esa. 62. v. 11. 12. Okai.

18 „A *Csel.* 1. v. 9. így jelent meg *Danielnek*, c. 713. mely szék lészen az levegőégben hová vitetnek ő eleiben az hívek. 1 *Thess.* 4. v. 16, 17. (Erről láss bővebben *Dominica XXVI. post Trinitatem.*)” Uő: *Dominica III. adventus*, in. *A négy evangélisták szerint való dominica...*, 16.

19 A *Dominica toldalékjában* utal vissza *A négy evangélisták szerint való dominicára*.

20 „az egész K. Hitnek ágazatit magában foglalja, úgy, hogy ha valaki kíván véle élni, nincs oly hitnek ágazatja, s oly időalkalmatosság, melyekre (ideáliter) egész prédikációcskát benne nem talál. A Soltárnak pedig nehéz szavait rövideden úgy megvilágosítottam, hogy nagy commentek nélkül is megértethetnek. A summában pedig s az részeknek feltételében s azoknak cikkellyenként való magyarázatjában nem éltem szoros logikai methodussal; hanem a Soltárnak csak természeti folyását s rendit követtem.” Uő: *Szent Dávid Psalteriuma...*, Lőcse, 1685. 2. s. k.

21 Táblázatos összehasonlító szövegmintásor a tanulmány végén olvasható.

1. Mert csak őbenne s ő általa engeszteltetett meg Isten a bűnösökhöz, v. 14. *Dicsőség magasságban Istennek, és ez földön békesség és jó akarat az emberekhez*, 2. Cor. 5. v. 19.

2. Mert nincsen másban bűnbocsánat s idvesség, *Csel.* 4. v. 12. ezért nevezetett Jézusnak is az Angyal által, *Matth.* 1. v. 21.

3. Mert azért született, hogy az választottak elvesztett idvességeket megszerzené, *Esa.* 61. v. 1. és 1. Cor. 1. v. 30.

HASZNAI. I. *Oktató*, 1. Nem idvezülhetnek tehát azok, kik a J. Krisztust nem ismerik őtet idvezítő Messiásnak nem hiszik, *Eph.* 2. 11. 21. minéműek a *Sidók*, Socinianusok, Arriánusok, Törökök s minden Pogányok. [...]

II. Fedd s cáfol [...]

2. Az új római pápistákat, kik a szegény községet az idvességért nem a született Jézushoz, mint az Angyalok a Pásztorokat, hanem a Jézust szülő Szűz Máriához igazítják, mikor idvességnek szerződésének: mennyország kapujának: idvességnek asszonyának, mondják. És így idvezlik: *idvez légy, mert te általad szereztetett meg e világnak veszedelemre fordult állapotát*.²²

„III. Soltár

Summája: *Dávid az ő ellenségének sokasága felől Istennek panaszolkodván, erős bizodalommal könyörög Istennek a megszabadulásért.*

K. Mikor írta ezt a Soltárt? *Fel.*: Mikor Absolon az ő gonosz fia ellene pártot ütött volna, v. 1. mert ezzel akarta Isten a Dávid kettős vétkeit megítélni, 2 *Sam.* 12, 11, *Lásd.* 2 *Sam.* 15, 16, 17. részekben.

Három részei vannak.

1. *Dávid panasza az ő ellenségének sokasága ellen.* v. 1–3.

2. *Dávidnak Istenében való bizodalma ellenségi ellen.* v. 4–7.

3. *Könyörög maga s véle lévő népének szabadulásáért*, v. 8. 9.

Az 1. részben ezek vannak.

I. *A Dávid panaszolkodása*, v. 2. Uram, mely sokan vadnak az én ellenségim, 1. Absolon, 2. Achitophel s az Izraelnek nagyobb része, ki Absolon hízelkedésével magához hajta, 2. *Sam.* 15.2.

II. *Az ő ellenségének bosszontó szavai*, v. 3. Sokan mondják: nincsen nekem szabadulásom az Úrtól, azért üldöznek halálra, mintha nem viselnél reám gondot, 2 *Sam.* 17. vers. 1,2.

TUDOMÁNY

Mikor az Isten népe ellenségi megszaporodnak, s a hívek menten meg nem szabadulnak, akkor a hitetlenek nagy habotával azzal bosszontják a híveket, hogy az Úrtól nincsen s nem lesznek nekik szabadulások, v. 1 – 3. Solt. 42. 11. *Math.* 7, 8 – 10, 2. *Reg.* 18. 25. *Matt.* 27. vers. 43.

OKA. 1. Mert azt gondolják, hogy Isten az ő népéről elfelelkezhetik, mikor mások által sanyargatja, *Esa.* 10. 5 – 13. 2. *m.* azt vélik, hogy az ő hatalmokban áll üldözni az Isten népét, *Solt.* 125. és 94, 57, 2 *Sam.* 17, 1 – 3.

HASZ: I. *Oktat.* Nem újság, ha ma az híveknek sok ellenségi vannak. 1. *m.* eleitől fogva így volt dolgok a híveknek, *Psal.* 83. 6. és 137. 1, 2. 2. *m.* e világ utálja az híveket, *Jan.* 15. 18, 19.

22 Uő: *Dominica nativitatis* = A négy evangélisták szerint való dominica... 1675. 69–70.

II. *Int.* Ha sokasodnak gyűlölőink s bosszontnak: hogy nincsen segítségünk az Úrtól. I. Ne essünk kétségben: mert amikor így bosszontnak minket, akkor vannak ők közelebb veszedelmekhez, mint *Achitophel*, 2 Sam. 17. 1.12. 23. *Senatherib*, Esa. 36. 18 és 37. 29. II. Folyamodjunk Istenhez, és 1. az ellenség káromlását terjesszük Isten eleiben, Dáviddal és Ezechiással, *Esa*, 37. 5 [...]2. bízzuk Istenre igyünket, *Solt*. 37. 5. 3. Az Isten segedelmét kérjük, *Solt*. 83. 1 – 3. 4. Várjuk az Isteni segedelmet. *Habak*. 2. 1,2. ezt mondván, *Mich*. 7, 810. Amen.”²³

„LXXII. PRAEDIKACIO.

Hosszas nyomorúságban kénklődő s abban megholt ember temetéséről.

Sidok. 12. v. 5.6. *Fiam ne vesd meg az Úrnak dorgálását, és el ne fáradj lelkedben, mikor őtőlé dorgáltatol: mert akit szeret az Úr megdorgálja, valakit fiává fogad megostó...*

[...] Melly isten fiához való hasonlatosságok az idvezülendő híveknek áll ilyen dolgokban. 1. *Az Isten akaratjának cselekedetiben*, [...] 2. *A mi felebarátunk szeretetiben*, [...] 3. *A szent élet*, [...] 4. *A tettetés nélkül való alázatosság*, [...] 5. *A nyomorúságoknak békességes tűrés való szenvedése* [...]”²⁴

A példákbl is nyilvánvalóvá vált, hogy szerzőnk nem szánta közvetlen felolvasásra prédikációs szövegeit – ezek inkább beszédvázlatok, amelyek kétféle célt szolgáltak:

1. hogy az Írásmagyarázatot olvasó (igehirdető, kegyes hívő, esetleg más felekezetű) világosan ismerje az adott kérdésben a református egyház („ortodoxa eklézsia”) állásfoglalását (s mivel e kérdések sokfélék, szerzteágazóak, nem részletezhette őket), és

2. hogy a vázlatok alapján az aktuális kontextusnak megfelelően építse fel előszóban elhangzó beszédét.

A domináns magyarázó módszer a kérdve kifejtés módszere, amely révén látszólag az olvasó is szóhoz jut – hiszen gyakran szólaltatja meg az olvasót: „Azt mondd. 1. *Tehát a szegény Sidók Krisztus Urunk születésétől fogva mind elkárhoztanak*. Fel. 1. Akik megvettettek voltak bizony elkárhoztak [...]”²⁵ „Itt lássuk. 1. *Micsoda a környülmetelkedés?* [...] Azt mondd: *Nem voltak tehát az Asszonyok az Isten frigyében?*”²⁶ –, a valóság azonban az, hogy e kérdés-felelet sorozat által szigorúan irányítja a diskurzus menetirányát.

A summában általában összefoglalja az idézett bibliai hely jelentését (parafrázál), körülményeit: a mikor, hol, mi, ki kérdéseit teszi fel („Mikor írta ezt a Soltárt?”) – ez utóbbi a reformáció korára jellemző történetkritikai módszer egyik eszköze. A bibliai rész minél pontosabb kontextualizálása által is arra igyekeztek, hogy értelmezésük minél helyesebb, hitelesebb, érthetőbb legyen.

A részekben kettős-ötös rendszerbe foglalva azt magyarázza el, hogy mi foglaltatott a választott Igébe. Ez a felosztás is a megértés elősegítésére irányul: a pontokba szedés által az adott hosszabb terjedelmű Ige-részt értelmes egységekre bontotta – a prédikátorok pedig eldönthették az igehirdetés aktuális körülményeinek megfelelően, hogy ezekből a részekből hányat tárgyaltak.

23 Uő: *Szent Dávid psalteriuma* 1679. 14–19.

24 Uő: *LXXII. prédikáció* = *Dominica Toldalékja*. 1686. 403 skk.

25 Uő: *Dominica nativitatis* = *A négy evangélisták szerint való dominica...* 1675. 69.

26 Uő: *Dominica circumcissionis* = *A négy evangélisták szerint való dominica...* 1675. 73–74.

A tudományok kapcsán a dogmát, azaz az adott részből kiemelhető tanítást világosítja meg, míg a hasznokban a dogma jelentőségét, annak gyakorlatba ültetési lehetőségeit, a más tévtanításoktól való elhatárolását valósítja meg.

Szatmárnémeti írásaiban reális olvasói igényeknek próbál megfelelni. Alig olvasni olyan kötetét, amelyben ezt ne emelné ki az előszóban. Valószínűleg, ahogyan a *minutio auctoris*²⁷ klasszikus elvárását is, teljesítette a szükségesség, hasznosság elvárását is, hiszen a korabeli szerzők gyakran hivatkoztak arra, hogy írásuk kiadását valós igények hívták életre. Leggyakrabban a háborús állapotok miatt megsemmisült kötetekre, a hiányos „szakirodalomra”, a lelkipásztortársak unszolására és arra a „kötelességre”, hogy nem elég az *áérba* prédikálni, hivatkoznak a szerzők a kötetekhez írt előszavaikban.

A lelkipásztor-tanító a *Mutató tükör* dedikáló levelében arról számol be, hogy „ennek írására pedig micsodák indítottanak, Nägtoknak és mindeneknek megjelentem: 1. *Mert* itt úgy vöttem eszemben (öt holnapok alatt), hogy a Miéink sokszor *mezőben, hegyen, vendégségeken* s egyéb társalkodásokban az ellenkezőkkel efelől a *titok* felől beszélgetnek, s a gyengék megfogytatván a Szent Írásnak citálásában elnyomattatnak. 2. *Mert* sok embereink s hallgatóink azoknak *kérdéseket s ellenvetéseket* sokszor hozzánk elhozzák, kérvén azokra való feleletet, kikre ha szóval felelünk, a gyengék könnyen elfelejtik. Én csak azokat a *kérdéseket s ellenvetéseket* töttem itt le, amelyeket hallottam s kiváltképpen fenn forganak. 3. *Mert* erről a *titokról* írott könyvek rész szerint nagyok s nagy elmékhez való; rész szerint pedig igen elfogytanak: ez pedig oly együgyűképpen íratott, hogy csak az gyenge leányzók is megérthetik. 4. *Mert* nemcsak szájjal, de írással is vallást kell az igazságról tenni, és írással is kell az hallgatókat tanítani, kiváltképpen az ilyen titkokban”.²⁸ Megtudjuk tehát, hogy bizonyos kérdések megválaszolásában, – amelyek a korban aktuálisnak számítottak, ti. a Szentháromságtanhoz kapcsolódó részkérdések feloldásában, – a hívek a lelkipásztorokhoz fordultak útmutatásért.

Ugyanebből a traktátusból²⁹ kiderül, hogy a közösség tagjai – akik Szatmárnémetihez mint a Biblia szerinti élet hiteles közvetítőjéhez fordultak – inkább engedtek a szokásoknak, mikor más vallású komát is hívtak a gyermekeik keresztelésekor: „De tudom, hogy ezt mond-

27 „Nem is nagy tudományú embereknek, hanem hozzám hasonló kicsiny *tálentumú* atyámfiainak írtam én ezt.” „*Summa summarum*, én ezekkel nem gondolván (ti. hogy kifogásolni fogják életkorát, munkájának minőségét) én ezekkel nem gondolván, együgyű olvasó, ezt én Isten dicsőségére cselekedtem [...]” Uő: *A négy evangélisták szerint való dominica*. Kvár, 1675. *Előljáró beszéd*, (d) s köv.

28 Uő: *Az örökkévaló egy isteni állapotban lévő három személyeknek mutató tüköre*. Kvár, 1673. Ajánlólevél. Ehhez hasonló módon hivatkozik a *tálentumok* felhasználásának kötelességéről *A négy evangélisták szerint való dominica*-ban: „Hasonló *tálentum* a Krisztus eklézsiájában az Evangéliumnak prédikálására való hivatal [...] Ez ma is tisztek a Krisztus hűséges szolgáltnak az eklézsiában [...]” (Uő: *A négy evangélisták szerint való dominica*. Kvár, 1675, *Ajánlólevél*, (a)3 verso), a fautorok, lelkésztársak igénylésére a *Szent Dávid psalterium*-ban: „Kegyes Olvasó! Ki az én együgyű [de az én Istenem dicsőségének Nemzetünkben való előmozdítására] írt munkácskáimat szereted s kívánod látni” (Uő: *Szent Dávid psalteriuma*. Lőcse, 1685, 2).

29 Traktátusnak nevezzük, bár a szakirodalom vitairatként tartotta számon. A *Mutató tükör*-ben Szatmárnémeti a Szentháromságtan vonzáskörébe tartozó aktuális kérdések megválaszolásában nyújtott útmutatást az érdekelteknek, és ilyen értelemben a traktátus, a *conduct book* a káté műfaji határára helyezzük. Traktátusnak, mert alaposan tárgyal egy adott témát, *conduct book*-nak, mert a vallási gyakorlatra nézve ad konkrét életvezetési tanácsokat, káténak, mert kérdés-felelet formájában tanít fontos vallási tételeket.

ják a miéink: eleitől fogva bévött szokás volt ez miközöttünk: mivelünk azt csak nem hagyathatják el a prédikátorok”.³⁰ A hithű református tanító szerint ennek a magatartásnak a helyesége is kérdésként „forgott fenn”: „Szabad-é azokat komájul híni, kik a Jézus Krisztus és Sz. Lélek Istennek igaz istenségét tagadják? Nem szabad”.³¹ Mivel ebben az esetben a Szentháromság-tagadók ellen fordult, a válasz magyarázatában az unitáriusokkal példálózik: „Immár ha *Unitárius* komádra marad gyermeked, elszakasztja Istentől és arra tanítja, hogy a Fiú és Sz. Lélek, akinek nevében megkeresztelkedett nem örökkévaló isteni személyek”.³² Ugyanehhez a kérdéskörhöz tartozik a Jézus és a Szentlélek istenségét tagadókkal kötendő házasság: „Szabad-é a Jézus Krisztus és a Szent Lélek igaz örökkévaló istenségét hívó s valló és imádó embernek feleségül elvenni a Jézus Krisztus és a Szent Lélek istenségét tagadó leányzót vagy asszonyi állatot; vagy a leányzónak s asszonyi állatnak olyan férfiúhoz menni? Fel. Nem szabad”.³³

A kegyes élet gyakorlására szánt kötetek szövegei mintaként használandóak: a prédikátorok a prédikációs szövegek alapján előszóban elhangzó igehirdetéseket szerkeszthettek, a kegyes hívek akár változatlanul, akár önmagukra alkalmazva használhatták az elmélkedések, imák, énekek szövegeit. Szatmárnémetiben ebben a helyzetben is tanítóként látjuk, hiszen utasításokat ad írásainak használatát illetően (1. hogyan szerkesszen prédikációt?), felvilágosítja olvasóit a tárgyalt témában (2. hogyan imádkozzon?) vagy éppen borzongató kontraszttal emeli ki a keresztyének és pogányok szokásai közti különbségeket (3. hogyan temetik el halottaikat?):

(1) „Ha ezekkel élni akarsz, tarts meg ezeket: 1. Ha hosszaknak látszanak, tulajdoníts a sok versekből álló *textusoknak*: mert úgy igyekeztem, hogy annak magyarázatjában el ne maradjon. 2. Nem szükség ebben mindeneket elmondani, hanem a részek szerint egyszer egy részt (másszor mást) abból feltölt *tudománnyal* vagy csak egy-két verset, cikkelyenként, kérdésekben foglalván megmagyarázni s azokból tudománt feltenni. 3. Az hasznokat nem is szükség mind traktálni, mindenütt, hanem csak alkalmatosság szerint: magam is úgy éltem”.³⁴

(2) „Az igazán és buzgóságosan könyörögni akaró emberhez való rövid oktatás. [...] ha kérdi valaki tőlem: *mint kell könyörögni jól, hogy mind buzgóságos lehessen, mind hogy Isten előtt kedves legyen?* Így felelek: könyörögj hívó ember. I. *Egyedül az Istennek* (részletezi) II. *Csak a Jézus nevében* (részletezi) III. *Minden lelki és testi ajándékokat Istentől kell kérni* (részletezi) IV. *A lelkietek [...] minden ha* (vagy tekintet) *nélkül kell kérni* (részletezi) V. *Hittel* (részletezi) VI. *Alázatosan kell könyörögni* (részletezi) VII. *Buzgóságosan kell könyörögni* (részletezi) VIII. *Megtért szívvel kell könyörögni* (részletezi) IX. *Szüntelen* (részletezi) X. *Eszesen* (részletezi) XI. *Ha könyörgöttél, várjad Istentől a kívánt jót [...]* XII. *Ha meg nem nyered* (részletezi)”.³⁵

(3) „*Por vagy és porrá kell lenned*, Gen. 3. v. 19. Mely Istennek sententiája, hogy az halandó emberekben végben menjen, mind a pogányok s mind a keresztyének el szokták temetni halottjokat; de különböző *temetéssel*. A pogányok, minthogy Isten ismérői s idvesség reménsége nélkül éltenek, irtóztató temetésnek módját találtak: mert némelyek nem várhat-

30 Uő: *Mutató tükör* 83–84.

31 Uo. 84.

32 Uo.

33 Uo. 89.

34 Uő: *A négy evangélisták szerint való dominica*. Kvár, 1675. *Előljáró beszéd*, (d) verso

35 Uő: *Mennyei tárbáz kulcsa*. Debrecen, 1685.

ván a véneknek halálokat, valamely nagy magas kőszikláról a tengerben taszították, mint a *Hyperboreusok*. Némelyek az ő halottjokat (hogy az ellenség kezében ne esnék, vagy azoktól fel ne ásatnék) megégették, hamvokat cserépedényekben a földben tették, mint az *afrikai* nemzetek: minémű hamuval teli korsókat hazánkban találnak a pénzkeresők, melyeket e hazában lakó pogányok kincs gyanánt tötték volt el. Némelyek beteges atyjokfiat, minekelőtte meghalának magok megötték, ezt mondván: jobb nekünk őket megennünk, mint a férgeknek, mint a *massagéták*. Némelyek az holt eleveneket kimúlások előtt madaraknak s ebeknek, halaknak hánták, mint az *hircanusok* és *capsiúso*k. Némelyek, kik az ő halottjoknak szerelme-tesek voltak, s azokon siránkoznak, elevenen az halottak mellé temették, mint a *scythiaiak*, &c. Mind ezekben is az Istennek fenyegető sentenciája ment végben. De az Isten ismeretire jutott keresztyének nem pogányi módon; hanem az ő Testámentombéli Atyáknak példájok szerint temetik halottjokat, kik pompázni nem akarnak”.³⁶

A kolozsvári tudós lelkipásztor hivatásának legfőbb feladatául a tanítást jelölte ki, és teljes működését ennek vetette alá. Az Isten helyes ismeretéhez vezető út járásának módját fiatal hívőknek (*Dominica catechetica*), az egyház közönséges „együgyű” (*Mennyei tárház kulcsa*) és „műveltebb” tagjainak (*A négy evangélisták szerint való dominica*), sőt az „eltévelyedetteknek” (unitárius, ariánus, socinianista, pópista, pogány) egyaránt tanította. A gyerekek (és a frissen megtért felnőttek) a vasárnaponkénti alkalmakon tanulhatták kátéjából a hit alaptételeit, a hívek pedig otthonaikban vagy a templomokban tanulhatták imádságos-, énekes- és elmélkedéskötetéből a „jól könyörgés” módját, a lelkipásztortársak prédikációs köteteit forgathatták haszonnal, mikor igehirdetésüket készítették elő, a többi felekezetek tagjai pedig önmagukat ismerhették meg „reformata ortodoxa” szempontból.

A megírás módját is a tanítani akarás határozta meg, így a „docere, delectare, movere” hármasából a *docere* a legfontosabb. A *delectare* és a *movere* főleg a tanítás-tanulás folyamatában teljesül – az istenismeret önmagában azt jelenti, hogy a hívőt a kegyes élet gyakorlására készíti.

36 Uő: *Halotti centúria*. Kvár, 1686. *Ajánlólevél*, (a)3 – (a)4

A prédi- káció részei	Szöveg minta <i>A négy evangélisták szerint való dominica, 1675</i>	Szöveg minta <i>Szent Dávid psalteriuma, 1679</i>	Szöveg minta <i>Halotti centúria, 1683</i>	Szöveg minta <i>Dominica toldalékja, 1686</i>
cím	Dominica septuagesimae ³⁷	XIX. sóltár ³⁸	V. prédikáció ³⁹	A tékozló fiúról ⁴⁰
alcím	A szőlőművesekről s azoknak hivataljokról		Azon test támad fel, amely porrá lészen	I. prédikáció
Igerész	„Sz. Máté, 20. v. 1 – 16. 1. <i>Mert hasonlatos a mennyeeknek országa a gazdához, ki jó reggel kimégyen műveseket fogadni az ő szőlőjében.</i> 2. [...] 4. <i>Monda, etc.</i> ” (részleges idézet)		„Jób. 19.25,26,27. <i>Én jól tudom, hogy az én megváltóm él...</i> ” (teljes idézet)	„Sz. Luk. 19. v. 11. 19: <i>Monda penig [...]</i> ” (teljes idézet)
summa	„Idvezítőnk méltán mondja Sz. Atyját <i>szőlősgazdának</i> , Jan. 15. I. Mert olyan az eklézsiában, mint a jó szőlősgazda az ő szőlőjében. 1. <i>mert a szőlősgazda jó helyen plántálja szőlőjét: így isten gyönyörűséges helyen plántálta az ő eklézsiáját, Esa. 5. 1.</i> [...]”	„ <i>Dávid e Sóltárban arra tanít, hogy Istent kétképpen ismérhetni meg</i> [...] K. Mikor írta? F. Amaz ő kettős vétkeinek megismérése után [...]”	„Minden idvezülendő embernek e halandó életben hármat kell (<i>kiváltképpen</i>) hinni [...]”	„A szegény megtérendő bűnösökhöz minémű Atya könyörülő és szánakozó indulattal (emberi mód szerint szólván) legyen az Úr Isten az Ő szent Felsége testben megjelent egyetlen egyszü- lött Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus [...]”

37 SZATMÁRNÉMETI: *A négy evangélisták szerint való dominica...* Kvár, 1675. 181–194.

38 Uő: *Szent Dávid psalteriuma*. Kvár, 1679. 89–95.

39 Uő: *Halotti centúria*. Kvár, 1683. 25–32.

40 Uő: *Dominica toldalékja*. Kvár, 1686. 237–257.

A prédi- káció részei	Szöveg minta <i>A négy evangélisták szerint való dominica, 1675</i>	Szöveg minta <i>Szent Dávid psalteriuma, 1679</i>	Szöveg minta <i>Halotti centúria, 1683</i>	Szöveg minta <i>Dominica toldalékja, 1686</i>
részei	„Két részei vannak. I. Az embereknek Istentől való hivatalok az eklézsiában a szőlőművesek hivataljoknak hasonla- tosságában, vers. 1 – 7. [...] II. A különböző időben s állapotban elhívott embereknek Istentől legyen adattetott egyenlő jutalmok, vers. 8 – 16. [...]	„Három részei vannak. 1. Szól Dávid az Istennek munkáiból való természeti isméretiről, v. 1 – 7. 2. Tanít az Istennek kijelentett szent akarata szerént való idvezzés isméretiről, v. 8 – 14. 3. Megismérvén romlottságát könyörög bűnei bocsánatjért, v. 13 – 15.”	„Két részei vannak: 1. A Jóbnak a Jézus Krisztus felől való hiti, vers 25. <i>én jól tudom etc.</i> 2. Az ő testének feltámadása és az ő feltámadása után az Isten színe látása felől való hiti, v. 26. 27. <i>Továbbá etc.</i> ”	„Két részei vannak. 1. Az ő jó s kegyes Atyjától elfajult tékozló fiúnak Atyjától kikért javainak eltikozlása s a disznók mosléká- ra való szorulása v. 11.16 [...] 2. A tikozló fiúnak maga nyomorult sorsának megismérése és az ő Atyja házához való megtérése s tülle megbántott édes Atyjának megkövetése, v. 17. 18. [...]”

A prédi- káció részei	Szöveg minta <i>A négy evangélisták szerint való dominica, 1675</i>	Szöveg minta <i>Szent Dávid psalteriuma, 1679</i>	Szöveg minta <i>Halotti centúria, 1683</i>	Szöveg minta <i>Dominica toldalékja, 1686</i>
részek alrészei	„Az I. részben ezek vadnak I. Az Isten ekléziájának hasonlatossága [...]” II. Az emberek hivatalá- nak ideje s azokkal való megszerződés [...]” Az II. részben ezek vadnak I. A fizetésnek ideje [...]” II. A fizetésnek módja [...]” III. A fizetésnek egyenlősége [...]” IV. Az elsőbb míveseknek zúgolódások [...]” V. A gazdának feleleti a zúgolódókhoz VI. A példabeszédnek alkalmaztatása [...]” VII. Okát adja ennek az alkalmaztatásnak [...]”	„Az I. részben ezek vannak. I. Az Isten nemes munkái, [...]” II. Módja, miképpen hirdetik ezek az Istennek dicsőségét [...]”	„Ilyen cikkelyek vannak a leckében. I. A jóbnak hiti az ő megváltója felől: Kettőt hitt az ő megváltója felől. 1. Hogy örökké való Isten, v. 26. Én jól tudom, hogy én megváltóm él. K. 1. Kicsoda a Jób megváltója? 2. Mit akar ezzel jelenteni: tudom, hogy az én megváltóm él? Az 1. F. A Jób megváltója a testben megjelent Istennek Fia [...]” II. A Jóbnak feltámadása felől való hiti [...]” III. Jóbnak az Isten színe látása [...]”	„Ilyen cikkelyek vannak az első részben. I. A példabeszé- des Atya két fiaival [...]” II. Az ifjabbik fiúnak Atyja javaiából való részének kikérése [...]” III. Az tékozló fiúnak Atyjátúl való elmenetele idegen tarto- mányban [...]” IV. A tékozló fiú- nak Atyjátúl kikért javainak eltikozlása [...]”
tudo- mány	„Az I. részből tudo- mány” „II-dik tudomány” „A II-dik részből tudomány”	„Minden embereket az ég azon lévő fényes nap egymás után következő napok s écakák felindítanak az Istennek (természet szerént való) isméretire s dicséretire, v. 2,7”	„Az idvezülendő hívek az ő testeknek megrothadása után a feltámadáskor nem más testben, hanem abban a testben (melyben hittének a Jézus Krisztusban) támadnak fel [...]”	„TUDOMÁNY. Valamiképpen a testi s világi kegyes Atyáknak fiai között (kik az ő fiokat kegyességben igyekeznek nevelni) vannak erkölcs- telen házaktúl elbujdosó s javokat kikérő s azt eltékozló fiai [...]” Két ágai vannak e tudománnak [...]”

A prédi- káció részei	Szöveg minta <i>A négy evangélisták szerint való dominica,</i> 1675	Szöveg minta <i>Szent Dávid psalteriuma,</i> 1679	Szöveg minta <i>Halotti centúria,</i> 1683	Szöveg minta <i>Dominica toldalékja,</i> 1686
okai	„Okai vészem a hasonlatosságból” „Okai az evangéliomi leckéből vétetnek”	„1. <i>Mert</i> az Istennek láthatatlan istenségét örökkévalósá- gát hatalmát és bölcsességét azokban szemlélhetni, <i>Róm. 1. 19. 20.</i> lásd a VIII. sóltárt <i>p. 43.</i> ”	<i>Oka. 1</i> [...] <i>2.</i> [...] <i>3.</i> [...] <i>4.</i> [...]	„Oka 1. <i>Mert</i> az Isten ő szent Felsége az Ő örök végezése s tanácsában úgy rendelte, hogy némely (nem minden) Atyának legyenek jó s gonosz fiai [...] <i>Oka. 1.</i> <i>Mert</i> az Isten az ő bölcs ítéletiből sokokat e világon külső hírral, névvel, tisztességgel s gazdagsággal megáldván ő Felségétől elidegenülnek [...]”
hasznai	I. <i>Oktat</i> II. <i>Feddő</i> III. <i>Intő</i> (a II-dik tudomány után) I. <i>Oktat</i> II. <i>Feddő</i> III. <i>Intő</i> (a II-dik részből) <i>Oktató</i>	(2. részt követően:) „I. <i>Oktat</i> [...], II. <i>Int</i> ”	„I. <i>Oktat</i> [...] II. (Int) [...]”	„I. <i>Oktat</i> [...], II. <i>Feddő</i> [...], III. <i>Intő</i> [...]”

PRIMÉR SZÖVEGEK

SZATMÁRNÉMETI Mihály

1669 *Igazság próbakövének nyert peri*, Sárospatak,

1673 *Az örökkévaló egy isteni állatban lévő három személyeknek mutató tüköre*, Kolozsvár,

1675 *A négy evangélisták szerint való dominica*, Kolozsvár,

1677 *Dominica catechetica*,

- 1679 *Szent Dávid psalteriuma*, Kolozsvár,
 1685 *Szent Dávid psalteriuma* Lőcse,
 1679 *Mennyei tárház kulcsa*, Lőcse,
 1681 *Mennyei tárház kulcsa* Kolozsvár,
 1685 *Mennyei tárház kulcsa* Debrecen,
 1683 *Halotti centúria*, Kolozsvár,
 1686 *Dominicalis prédikációk toldalékja*, Kolozsvár.

A DEDICATED SCHOLAR AND TEACHER –
 MIHÁLY SZATMÁRNÉMETI'S (1638–1689) 'LITERARY PROGRAM'

Keywords: *early modern history, religious (Calvinist) literature, interpreting a preacher's role*

The study proposes the method of close-reading in order to define the core objective of the literary program formulated by Mihály Szatmárnémeti (1638–1689), a Reformed priest. As key elements in his activity, we could name the role of a prophet (he himself and his contemporaries identified him with this role, too) and his emphasis on promoting science. The method he chose for his objectives is presented using different examples from his oeuvre.

UN DASCĂL CONVINS – PROGRAMUL SCRITORICESC
 AL LUI MIHÁLY SZATMÁRNÉMETI (1638–1689)

Cuvinte-cheie: *epoca modernă timpurie, literatura religioasă reformată, interpretare de rol de predicator*

Printr-o formă de *close-reading*, studiul abordează definirea scopului primordial scriitoricesc al preotului reformat Mihály Szatmárnémeti (1638–1689). Autorul consideră că printre elementele cheie a activității sale activitatea lui de profet – interpretat atât de el, cât și de contemporanii săi ca un mod de a răspândi învățătura – a fost cea mai importantă. Modul cum și-a realizat scopul se poate urmări prin exemplele textuale citate din diferitele sale volume.